

2. TALEP ESNEKLİĞİ VE ARZ KAVRAMI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

2.1. Talep Esnekliği

2.1.1. Nokta Esnekliği

2.1.2. Yay Esnekliği

2.1.3. Çapraz Esneklik

2.1.4. Gelir Esnekliği

2.1.5. Talebin Fiyat Esnekliğini Belirleyen Unsurlar

2.2. Arz

2.2.1. Arz Kavramı

2.2.2. Arz Fonksiyonu

2.2.3. Arz Eğrisi ve Arz Kanunu

2.2.4. Arz Değişmesi ve Arz Eğrisi Üzerinde Kaymalar

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Bir malın fiyatındaki değişmeler karşısında tüketicilerin malın talebi ile ilgili duyarlılık dereceleri hangi kavram ile ifade edilmektedir?
2. Talebin fiyat esnekliğini etkileyen unsurlar nelerdir?
3. Bir satıcının veya üreticinin belli bir zaman süresi içinde elinde bulundurduğu bir malın değişik fiyatları karşısında piyasada bu maldan satmaya razı olduğu miktarlara ne ad verilmektedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
	Talep esnekliği ile bir malın fiyatının belirli bir oranda değişmesi sonucu mala yapılacak toplam harcamaların ne yönde değişeceğini kavrayabilir.	Araştırarak
	Talep esnekliğini belirleyen unsurlar hakkında bilgi edinebilir.	İnceleyerek
	Arzın malın fiyatını belirlemeyip aksine arzın fiyat tarafından belirlendiğini anlayabilir.	İnceleyerek

Anahtar Kavramlar

- Talebin Fiyat Esnekliği
- Talebin Yay Esnekliği
- Talebin apraz Esnekliği
- Talebin Gelir Esnekliği
- Arz
- Arz Kanunu

Giriş

Bu bölümde talep esnekliği ele alınmış ve esnekliği belirleyen durumlar incelenmiştir. Daha sonra arz kavramı, arz eğrisinde kaymalar, arz kaymasına etki eden faktörler incelenmiş ve arzı belirleyen özel durumlar öğretilmiştir.

2.1. Talep Esnekliği

Tüketicilerin malların çeşitli fiyatları karşısındaki talepleri farklılıklar göstermektedir. Fiyat değışikliği, talep edilen miktarı önemli ölçüde değıştirmektedir. İşte bir malın fiyatındaki değışmeler karşısında tüketicilerin malın talebi ile ilgili duyarlılık dereceleri **talep esnekliği** kavramı ile ifade edilmektedir. Talep esnekliği fiyattaki değışme yüzdesinin talep miktarındaki değışme yüzdesine oranlaması ile ölçülmektedir.

Talepteki değışme yüzdesi

$$e_d = \frac{\text{Fiyattaki değışme yüzdesi}}{\text{Talepteki değışme yüzdesi}}$$

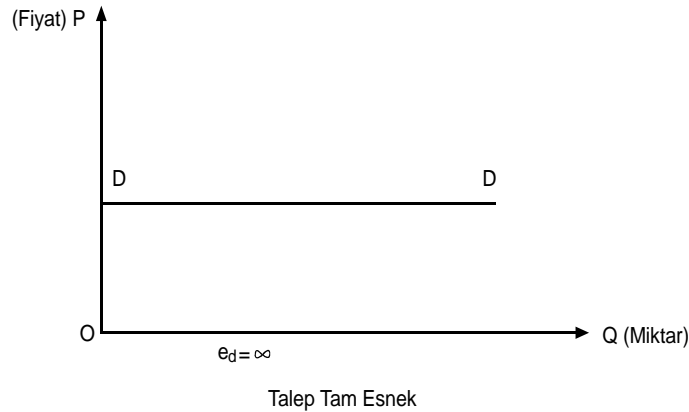
Fiyattaki değışme yüzdesi

Fiyat ve miktarlar daima ters yönde değıştiklerinden esnekliğin işareti negatiftir. Ancak Giffen hâli (düşük mallar) söz konusu olursa bu durumda fiyat ve miktarlar aynı yönde değıştiğinden işaret pozitif olmaktadır.

Talep esnekliğinin bilinmesi, bir malın fiyatının belirli bir oranda değışmesi sonucu mala yapılacak toplam harcamaların ne yönde değışeceğini saptamak bakımından önem taşımaktadır. Örneğın futbol maçlarının yayın hakkını elde eden şifreli televizyon kanalının yıllık abonelik ücretlerinde artış yönünde yapacağı bir değışikliğin bu yayını satın almak isteyen müşteri sayısında ne kadarlık bir azalma yaratacağı hususu, yani talep miktarının fiyata karşı duyarlılığı talep esnekliği ile ifade edilmektedir.

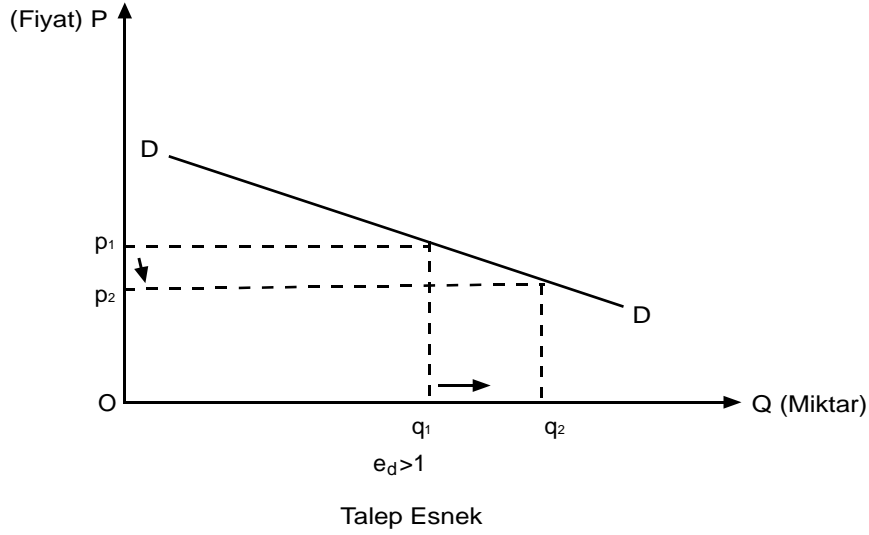
Mala ve piyasaya göre esnekliğin rakam olarak ifadesi çok değışik olup sonsuz ile sıfır arasında değışmekte, bazen negatif bile olmaktadır. Esneklik 0 ile -1 arasında ise talep esnek değildir. +1 ile ∞ arasında ise talep esnek demektir. Talep esnekliği beş gruba ayrılmaktadır.

1) Talep esnekliğinin sonsuz olması: Tüketicilerin belirli fiyattan malların hepsini almaya hazır oldukları durumu yansıtmaktadır. Yani miktardaki nispi değışmeye karşılık fiyatta hiçbir değışme olmamaktadır. Burada talep eğrisi yatay eksene paralel durumdadır (Şekil 2.1.).

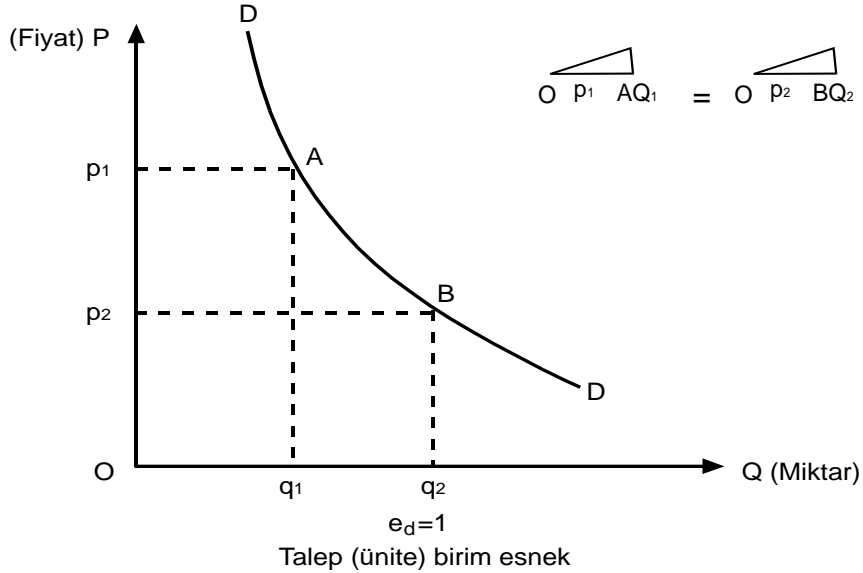
Şekil 2.1.

2) Talep esnekliğinin 1'den büyük olması: Tüketicilerin talep ettikleri miktarlar, fiyatın değişen yüzdesinden daha fazla değişmektedir. Yani fiyattaki küçük değişmeye karşılık talepte daha fazla oranda bir değişme meydana gelmektedir. Talep eğrisi yatay eksene daha yatık bir hâl almaktadır (Şekil 2.2.).

Şekil 2.2.

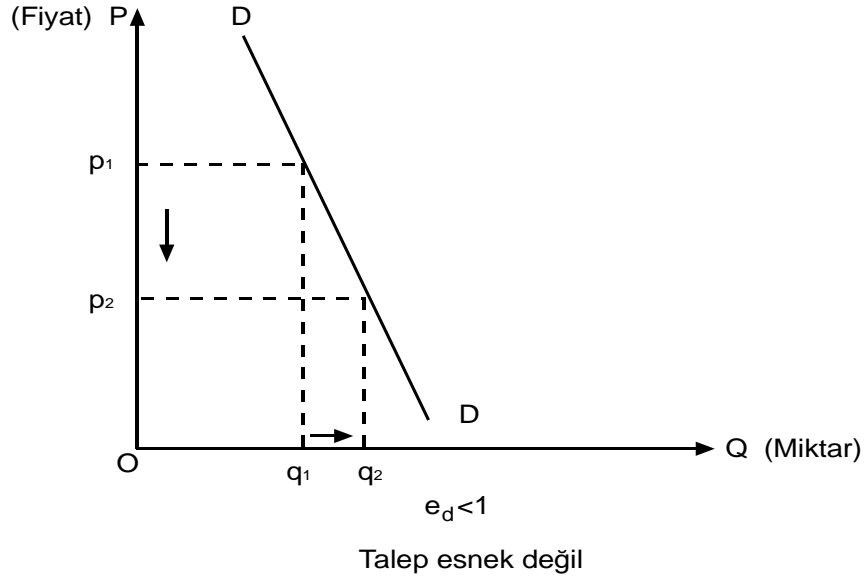
3) Talep esnekliğinin 1'e eşit olması: Tüketicilerin talep ettikleri miktarlar, fiyatın değişen yüzdesi kadar değişir. Talep eğrisi hiperbol biçimindedir çünkü talep eğrisinden eksenlere indirilen dikmelerin oluşturduğu dörtgenlerin alanı birbirine eşittir. Bu nedenle firma fiyatları düşürse de yükseltse de aynı geliri elde edecektir (Şekil 2.3.).

Şekil 2.3.

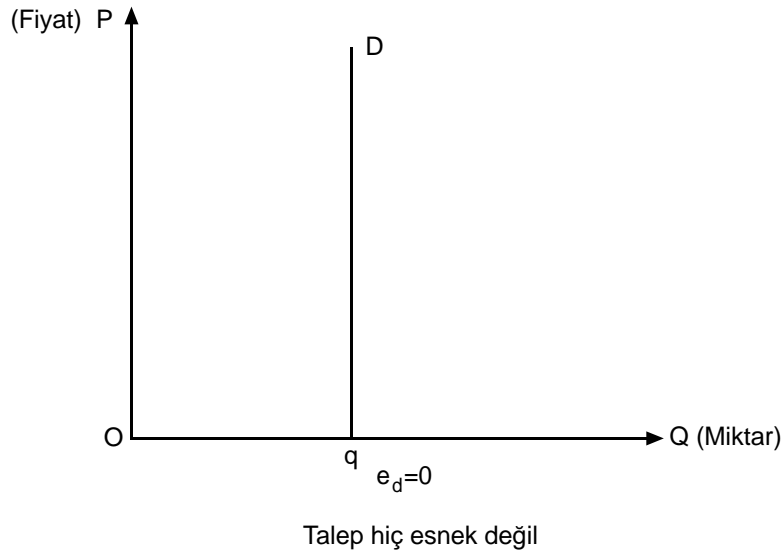
4) Talep esnekliğinin 1'den küçük olması: Tüketicilerin talep ettikleri miktarlar, fiyatın değişen yüzdesinden daha az değişmektedir. Fiyat düşünce talep miktarı çok

değişmemektedir. Talep eğrisi dikey eksene doğru hafif bir dikleşme göstermektedir (Şekil 2.4.).

Şekil 2.4.

5) Talep esnekliğinin sıfır olması: Tüketicilerin talep ettikleri miktarlar fiyat değişse bile değişmemektedir. Fiyatlar ne olursa olsun o malın belli bir alıcısı vardır. Talep eğrisi yatay eksene dik şekilde çizilir (Şekil 2.5.).

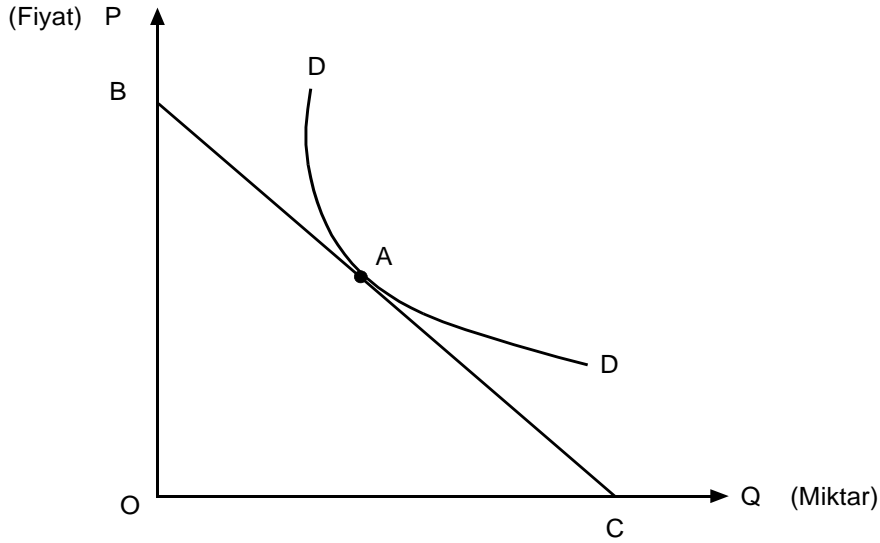
Şekil 2.5.

Talebin fiyat esnekliği çeşitli şekillerde hesaplanmaktadır.

2.1.1. Nokta Esnekliği

Talep eğrisi üzerindeki herhangi bir noktanın esnekliğidir. Bu yüzden belirli bir talep eğrisi farklı esneklik değerlerine sahiptir. Fiyattaki bir değişimin ortaya çıkardığı miktar

değişmesinin ne kadar olduğunu belirlemek için yararlanılmaktadır. Nokta esnekliğini grafik yardımıyla ifade etmek mümkündür (Şekil 2.6.).

Şekil 2.6.

Şekilde talep eğrisine bir teğet çizilir. Teğet noktasının (A noktası) dikey ve yatay eksenleri kestiği noktaya (AB ve AC) kadar olan mesafenin oranına eşittir $\frac{AC}{AB}$. Eğer $AC=AB$ ise yani A noktası BC doğrusunun tam ortasında ise $e = \frac{AC}{AB} = 1$ olmaktadır. Bu durumda A noktasında talebin fiyat esnekliği bire eşit olmaktadır.

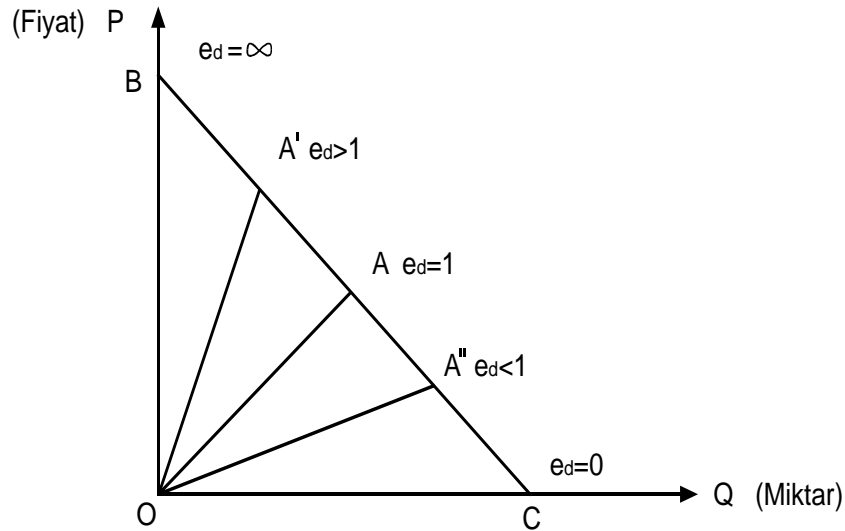
Eğer talep eğrisi doğru biçiminde ise A noktasında $e_d = 1$ 'dir. A' noktasında $\frac{A'C}{BA'}$ olduğuna göre $e_d > 1$, A'' noktasında ise $\frac{A''C}{BA''}$ arasında $e_d < 1$ olacaktır. Yani doğrunun yukarısına doğru esneklik bir'den büyük, B noktasında $e_d = \infty$ olurken doğrunun aşağısına doğru esneklik bir'den küçük ve $e_d < 1$ ve C noktasında $e_d = 0$ olacaktır. Nedeni eğrinin üst kısmında fiyat yüksektir ve yüksek fiyatta mal talebindeki değişme küçük olmaktadır. Formüle edersek:

$$e_d = \frac{\frac{q_1 - q_0}{q_0}}{\frac{p_1 + p_0}{p_0}} = \frac{\frac{\text{.....}}{\text{küçük}}}{\frac{\text{.....}}{\text{büyük}}} = \frac{\text{Büyük}}{\text{Küçük}} = \text{Büyük}$$

Tersi durumda ise eğrinin altlarına doğru fiyatlar düşük olmakta ve düşük fiyatta mal talebindeki değişme daha büyük olmaktadır. Bunu da formüle edersek:

$$e_d = \frac{\frac{q_1 - q_0}{q_0}}{\frac{p_1 + p_0}{p_0}} = \frac{\frac{\text{büyük}}{\text{küçük}}}{\frac{\text{Küçük}}{\text{Büyük}}} = \text{Küçük}$$

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere talep doğrusunun her noktasında esneklik aynı değildir. Yani tüketicinin farklı fiyat seviyelerindeki duyarlılığı da farklı olmaktadır (Şekil 2.7.).

Şekil 2.7.

2.1.2. Yay Esnekliği

Yukarıda da ifade edildiği üzere nokta esnekliği talep eğrisi üzerindeki her noktada farklı olduğuna göre hangi noktanın esas alınacağı belirsizdir. Bu nedenle talep eğrisi üzerindeki iki nokta arasındaki esneklik daha tutarlı olmaktadır. Yay esnekliği iki nokta arasındaki esnekliği ifade etmektedir. Yay esnekliğinin hesaplanmasında miktar ve fiyatların biri değil, miktar ve fiyat toplamaları alınmaktadır. Yay esnekliği iki noktadan geçen doğrunun orta noktasının esnekliğini belirtmektedir. Bir başka ifade ile bir önceki ve bir sonraki değerlerin basit aritmetik ortalamasıdır denilebilir.

$$e_y = \frac{\text{Miktar farkı}}{\text{Miktar toplamı}} : \frac{\text{Fiyat Farkı}}{\text{Fiyat toplamı}}$$

$$e_y = \frac{q_1 - q_2}{q_1 + q_2} : \frac{p_1 - p_2}{p_1 + p_2}$$

$$e_y = \frac{q_1 + q_2}{q_1 - q_2} \cdot \frac{p_1 + p_2}{p_1 - p_2}$$

2.1.3. Çapraz Esneklik

Bir malın talebini etkileyen faktörler konusu işlendiğinde bunlar arasında diğer malların fiyatlarının da bulunduğu ifade edilmişti. Bir malın fiyatındaki değişimin diğer bir malın talep miktarında meydana getireceği değişikliğe çapraz esneklik denilmektedir.

X malının talebindeki değişme yüzdesi

$$e_x = \frac{\Delta D_x}{D_x} : \frac{\Delta P_y}{P_y}$$

Y malının fiyatındaki değişme yüzdesi

$$e_x = \frac{\Delta D_x}{D_x} : \frac{\Delta P_y}{P_y}$$

$$e_y = \frac{\Delta D_y}{D_y} : \frac{\Delta P_x}{P_x}$$

ΔD_x : X malının talebindeki değişme

D_x : X malının ilk talebi

P_y : Y malının fiyatındaki değişme

ΔP_y : Y malının ilk fiyatı

Çapraz esneklik x ve y mallarının ikame ve tamamlayıcı mal olma özelliğine göre iki şekilde olmaktadır.

X ve Y malı arasında ikame ilişkisi varsa y malının fiyatındaki bir düşme (yükselme) x malının talebinde bir azalmaya (artma) neden olmaktadır. Tüketiciler x ve y mallarını birbirinin yerine ikame edebildiğinde doğal olarak fiyatı düşük olan malı diğerine tercih etmektedir. İkame malları pozitif çapraz esnekliğine sahiptir. Çapraz esnekliğin sıfıra

yaklaşması ikamenin güç olduğunu, sonsuz olması ise ikamenin kolay ve tam olduğunu ifade etmektedir.

İkame (rakip) bir malın ya da tamamlayıcı bir malın fiyatındaki değişimin kendi malının talebine etkisini anlamak isteyen bir firmanın kendi malının talebinin çapraz esnekliğini bilmesi gerekmektedir. Zira bunlar firmanın üretim planları ile ilgili yaşamsal bilgilerdir.

X ve y malı tamamlayıcı özelliği taşıyorsa y malının fiyatındaki yükselme (düşme), x malının talebini azaltır (yükseltir). Tamamlayıcı mallar negatif çapraz esnekliğine sahiptir.

Çapraz esneklik, malın niteliğinin belirlenmesi açısından önemlidir. Örneğin bir mal üzerinde tekel kurulup kurulamayacağı çapraz esneklik katsayısı ile belirlenmektedir. Katsayı küçük bir değer alıyorsa o mal piyasasında kolaylıkla tekel kurulabilmektedir çünkü mal ikamesinin söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.

Talebin çapraz esnekliğinin bir diğer uygulama alanı uluslararası ticaret ve ödemeler dengesidir. Yerli malların fiyatlarındaki bir değişim ithalat talebini etkileyebilmektedir. Eğer ithalat talebinin çapraz esnekliği yüksekse (yerli ürünlerin yakın ikameleri olduğu için) ve ülke içinde enflasyon nedeniyle fiyatlar yükselmekte ise ithalat talebi artış gösterebilmekte, bu da ödemeler dengesi açıklarına yol açabilmektedir.

2.1.4. Gelir Esnekliği

Bir malın fiyatı sabit kalmak şartıyla tüketicinin gelirindeki bir değişim sonucunda bir malın talebinde meydana gelen değişmeye talebin gelir esnekliği denir.

Gelir esnekliği formülü değişen talep ve gelir yüzdeleri arasındaki oranı belirtmektedir.

Talepteki değişim yüzdesi

$$e_y = \frac{\Delta D}{D} : \frac{\Delta Y}{Y}$$

Gelirdeki değişim yüzdesi

$$e_y = \frac{\Delta D}{D} : \frac{\Delta Y}{Y}$$

$$e_y = \frac{\Delta D}{D} \cdot \frac{Y}{\Delta Y}$$

$$e_y = \frac{\Delta D}{\Delta Y} \cdot \frac{Y}{D}$$

ΔD : Talepteki değişme

D : İlk talep

ΔY : Gelirdeki değişme

Y : İlk gelir düzeyi

Talebin fiyat esnekliği bilindiği üzere negatiftir. Ancak genellikle tüketicilerin geliri arttığı zaman talep miktarının da arttığı kabul edilmektedir. Bu nedenle talebin gelir esnekliği pozitiftir. Buna karşın Giffen malları söz konusu ise gelir artışı karşısında talep azaldığı için esneklik negatif olacaktır.

Talebin gelir esnekliği katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer alıyorsa ve temel ihtiyaca yönelik mallar 1'den büyük ise lüks tüketim malları tüketiliyor, demektir. Talebin gelir esnekliğinin başlıca belirleyicisi malın ne derece “zorunlu” olduğudur. Gelişmiş ülkelerde insanların geliri arttıkça lüks malların talebinde hızlı artış olurken temel malların talebinde küçük artış olur. Örneğin otomobil sahibi olmak ve yurt dışı tatili gibi mal ve hizmetlerin talebinin gelir esnekliği yüksekken sebze ve otobüs seyahati gibi mal ve hizmet talebinin gelir esnekliği düşüktür. Bu nedenle gelir talebin esnekliğinin ölçülmesi tüketicilerin hangi mal lüks, hangilerini zorunlu ihtiyaç maddesi olarak gördüklerini belirlemek açısından önemli olmakta; özellikle vergi düzenlemelerinde adaletli bir uygulamaya da imkân tanımaktadır çünkü gelir esnekliği yüksek olan mallar için konulacak tüketim vergileri gelir düzeyi yüksek olan kişilerden, gelir esnekliği düşük olan mallar için konulacak tüketim vergileri ise gelir düzeyi düşük kişilerden alınmaktadır.

Talebin gelir esnekliği, piyasaların nasıl çalıştığını anlamak bakımından temel kavramdır. Zira değişkenler (talep ve fiyat) ne kadar esnekse piyasaların değişen durumlara karşı duyarlılığı da o ölçüde fazla olmaktadır.

Ayrıca gelir esnekliğinin bilinmesi firmaların piyasaların gelecekteki hacmini kestirmeleri bakımından da önem taşımaktadır çünkü malın talebinin gelir esnekliği yüksek ise millî gelir arttıkça satışlarda artacaktır ama ekonomi resesyona doğru gidiyorsa satışların düşme ihtimali söz konusu olacaktır.

2.1.5. Talebin Fiyat Esnekliğini Belirleyen Unsurlar

İkame Mal: Tüketicinin benzer olarak gördüğü ve tüketmeye istekli olduğu ikame mal var ise o malın talebinin fiyat esnekliği yüksek olma eğilimindedir. Eğer o malın yakın ikamesi yok ise talebin fiyat esnekliği düşük olma eğilimindedir.

Zorunlu Mal, Lüks Mal: Tüketicinin talep edeceği mal, örneğin hayati önem taşıyan ilaç gibi zorunlu bir mal ise talebin fiyat esnekliği düşüktür. Eğer mal onsuz da yaşanabilecek bir lüks tüketim malı ise talebin fiyat esnekliği yüksek olacaktır.

Mala Yapılan Ödemenin Gelirdeki Payı: Mala yapılan harcama gelirin küçük bir parçası ise talebin fiyat esnekliği düşüktür. Yani malın fiyatındaki ciddi bir değişimin tüketicinin harcama düzeyi üzerindeki etkisi düşüktür. Tersı durumda mala yapılan harcama gelırde önemli bir yer tutuyorsa tüketicinin fiyat değışimlerine etkisi büyük olmaktadır. Bu durumda talebin fiyat esnekliği yüksektir.

Zaman: Tüketicilerin fiyat değışimlerine uyum göstermek için bol zamanları var ise talebin fiyat esnekliği artma eğilimindedir. Buna göre talebin fiyat esnekliği uzun dönemde kısa döneme göre daha yüksek olmaktadır.

2.2. Arz

2.2.1. Arz Kavramı

İktisadi faaliyetler, insan ihtiyaçlarını giderme amacına yönelik olarak mal ve hizmetlerin üretilmesini kapsamaktadır. Mal ve hizmet üretimi ise iktisat biliminde arz kavramını oluşturmaktadır.

Arz, bir satıcının veya üreticinin belli bir zaman süresi içinde elinde bulundurduğu bir malın değışik fiyatları karşısında piyasada bu maldan satmaya razı olduğu miktardır. Kısaca arzı bir satıcının belli bir fiyattan satmak istediğı mal miktarı olarak da tanımlayabiliriz. Arz bir üretim olmakla birlikte bir satış arzusudur.

Satıcının veya üreticinin satmaya razı olacağı mal miktarı, o malın değışik fiyatlarının etkisi altındadır. Aynı malın alternatif fiyatları karşısında satıcının arzı da değışmektedir. Bu anlamda arz malın fiyatını belirleyecek bir unsur olmayıp aksine arz fiyat tarafından belirlenmektedir.

Fiyat miktar bileşimlerinin gösterildiğı listeye arz tablosu denilmektedir. Üretici veya satıcı elindeki malın fiyatı 0.50 TL iken malını piyasaya sürmez. Ancak fiyat 1.00 TL iken 1 kg, 1.50 TL iken 2 kg, 2.00 TL 3 kg satmaya razı olur. Böylece fiyatlar arttıkça arz miktarı da artmaktadır (Tablo 2.1.).

Malın Fiyatı (P) TL	Arz Edilen Mal Miktarı (Q) Kg
0.50	0
1.00	1
1.50	2
2.00	3

Tablo 2.1.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde mal fiyatları ile arz miktarları arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

2.2.2. Arz Fonksiyonu

Arz fonksiyonu, bir malın mümkün olan bütün fiyatları ile bu fiyatlardan arz edilebilecek mal miktarları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bir üreticinin veya satıcının üretmek ve satmak istediği mal miktarı birçok faktörlerin etkisi altındadır. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Malın Fiyatı: Bir malın arzı malın fiyatına bağlı olup mal arzı ile mal fiyatları arasında aynı yönlü bir ilişki vardır. Bu nedenle malın fiyatı artarken arzı artmakta; fiyatı düşerken arzı da düşmektedir.

Diğer Mal Fiyatları: Arz miktarı diğer mal fiyatlarının etkisi altındadır. Fiyatı yüksek olan mallara karşın fiyatı değişmeyen mal üretimi üreticiler tarafından tercih edilmeyecektir. Örneğin elma ve armut yetiştiricisi bir üretici; elmanın fiyatı yükseldiğinde arzını arttıracaktır, armut arzını ise fiyatı değişmediğinden daraltacaktır. Bu nedenle bir malın fiyatı artarken diğer malın arzında düşüş görülebilmektedir.

Üretim Maliyetleri: Bir malın arzı yapılan üretim masraflarının da etkisindedir. Malın üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin fiyatları arttığında maliyetler yükseleceğinden piyasaya sürecekleri arz miktarı azalmaktadır. Tersi durumda ise arz miktarını arttırmaktadırlar.

Teknoloji: Teknoloji gelişmeye bağlı bir üretim gerçekleştirildiğinde maliyeti düşürücü etkisi nedeniyle arz miktarı artmaktadır.

Zevkler ve Moda: Tüketicilerin zevkleri ve moda değişimleri bir malın arzında etkili olabilmektedir. Özellikle değişen modaya paralel olarak ortaya çıkan talep artışı bu doğrultudaki mal arzını da arttırmış olacaktır.

Üreticilerin Beklentileri: Geleceğe yönelik mal fiyatında değişme beklentisi üreticinin arz kararlarında etkili olacaktır. Zira üretici malını beklenen fiyata göre değerlendirmektedir çünkü fiyat beklentileri tüketicilerin mala olan taleplerini de etkilemektedir.

Vergiler: Devlet tarafından alınan bazı vergiler üretim maliyetlerini yükseltmekte, bu da arz miktarında azalmalara neden olmaktadır.

Firma Sayısı: Kısa dönemde değişmeyen firma sayısı uzun dönemde piyasaya yeni firmaların girmesiyle artış kaydetmekte, bu da arz miktarını artırmaktadır.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda denilebilir ki bir malın arzı bu malın fiyatı ile (yukarıdaki tüm unsurları tek bir değer içinde kabullenmek kaydıyla) üretim maliyetlerinin fonksiyonudur. Arz fonksiyonu:

$$S = f(P_x, P_D, C, T, Z, B, V, N)$$

S : Arz

P_x : Arz Edilen Mal Fiyatı

P_D : Diğer Mal Fiyatları

C : Üretim Maliyetleri

T : Teknoloji

Z : Zevkler ve Moda

B : Üreticilerin Beklentileri

V : Vergiler

N : Firma Sayısı

Tüm bu unsurları değerlendirmeye almak ilişkiyi analiz etme açısından bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle talep konusu işlendiğinde de ifade edildiği üzere diğer tüm unsurlar veri kabul edilip ceteris paribus olarak değerlendirildiğinde bir malın arzı fiyatının fonksiyonu şeklinde belirtilmektedir.

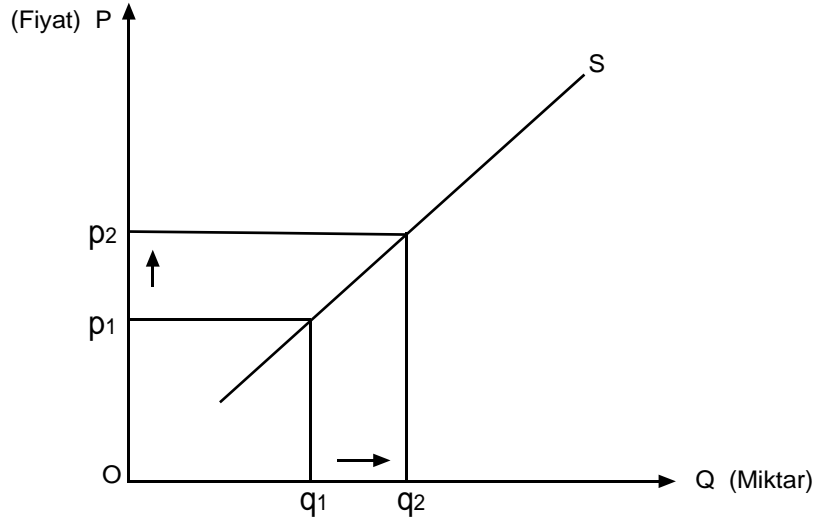
$$S = f(P_x) \text{ ceteris paribus}$$

Genellikle bir mal fiyatı attığında diğer unsurlar ceteris paribus ise arzı artmakta, tersine mal fiyatı düştüğünde arz miktarı azalmaktadır.

2.2.3. Arz Eğrisi ve Arz Kanunu

Tüm diğer değişkenler sabit iken belli bir dönemde çeşitli fiyat seviyelerinde üreticilerin üretmek, satıcıların da satmak istedikleri mal miktarlarının geometrik yerine arz eğrisi denilmektedir. Arz eğrisi bir malın değişik fiyatlarla satılabilen miktarlarını gösteren sol aşağıdan başlayıp sağ yukarıya doğru yükselen bir eğridir (Şekil 2.8.).

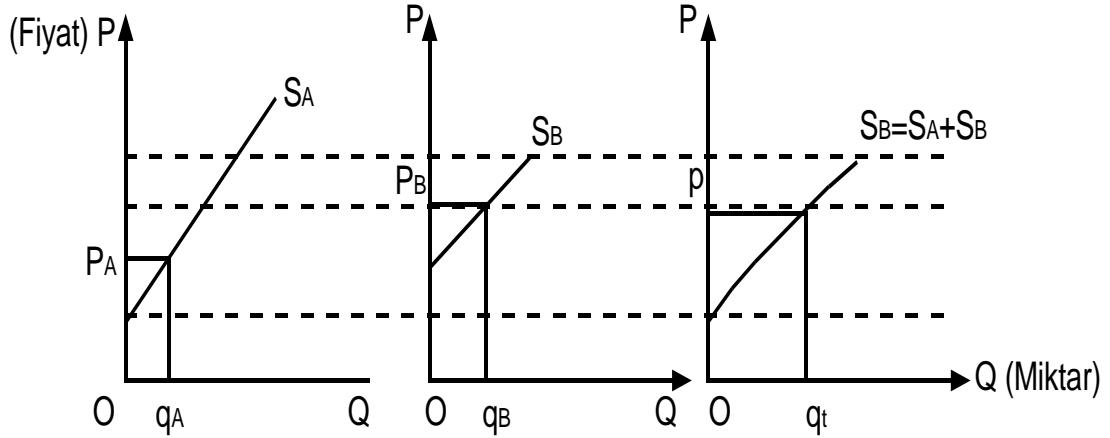
Genellikle bir mal fiyatının artması diğer unsurlar ceteris paribus ise arzı arttırır veya fiyat azalışı arz hacmini azaltır. Buna **arz kanunu** denir. Teknik ifade ile arz fiyatın artan bir fonksiyonudur.

Şekil 2.8.

Yatay eksen üzerinde arz miktarları, dikey eksen üzerinde fiyatlar gösterilmektedir. Şekilde görüleceği üzere malın fiyatı P_1 iken arz miktarı q_1 'dir. Fiyatın P_2 'ye çıkması arz miktarını da q_2 'ye çıkarmaktadır. Bu nedenle malın fiyatı ile arz edilen miktarı arasındaki aynı yönlü ilişki arz eğrisinin pozitif eğimli olmasına yol açmaktadır.

Bir malın toplam veya piyasa arzı ise bütün üreticilerin belirli bir zaman süresi içinde değişik fiyatlar karşısında satmaya razı oldukları toplam miktarlardır. Bir malın bireysel arzına etki eden unsurlar aynı şekilde toplam veya piyasa arzında da kendini göstermektedir. Piyasa veya toplam arz eğrisi bireysel üreticilerin arz eğrileri yatay toplamıdır (Şekil 2.9.).

Şekil 2.9.

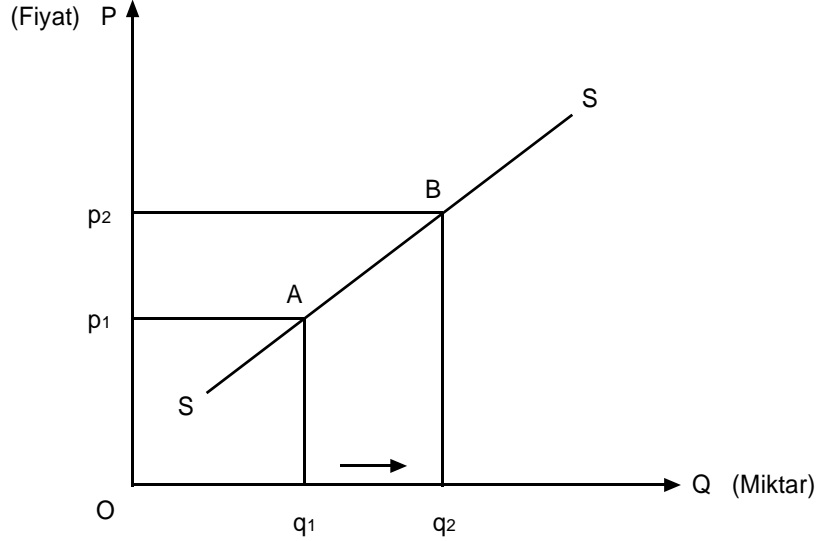
Birinci üreticinin arzı S_A , ikinci üreticinin arzı S_B ise ikisinin toplam arzı S_T olup S_A ve S_B arzlarının toplamına eşittir.

$$S_T = S_A + S_B$$

Burada sadece iki üreticinin değil, n sayıdaki üreticilerden de arz eğrileri çizilip toplam arzları bulunabilir.

2.2.4. Arz Değişmesi ve Arz Eğrisi Üzerinde Kaymalar

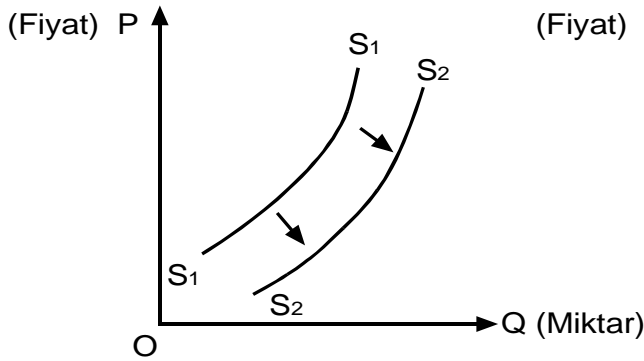
Arz değişmesi de tıpkı talepteki gibi arz eğrisi üzerindeki bir değişimi ifade etmektedir. Buna göre arzı etkileyen diğer faktörler sabit iken belirli bir fiyat-miktar bileşiminden diğer bir fiyat-miktar bileşimine geçildiği görülmektedir (Şekil 2.10.).

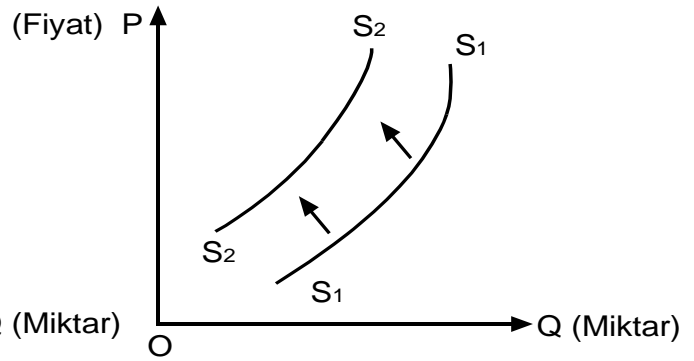
Şekil 2.10.

Şekilde görüleceği üzere fiyat P_1 iken piyasaya q_1 kadar mal arz edilirken fiyat P_2 'ye çıktığında arz miktarı q_2 olmaktadır. Böylelikle bir arz eğrisi üzerinde bir noktadan (A noktası) başka bir noktaya (B noktası) geçilmesi, arzı etkileyen diğer değişkenler ceteris paribus durumunda iken malın fiyatındaki değişmeden kaynaklanmaktadır.

Arz kayması ise arz eğrisinin bütünüyle yer değiştirmesidir. Bir malın arzındaki fonksiyonel ilişkinin çerçevesini çizen faktörlerin bir veya birkaçı değiştiğinde arz eğrisi bütünüyle sağa veya sola kaymaktadır. Arz eğrisi sağa kaydığında arz artışını (Şekil 2.10a.), sola kaydığında arz azalışını (Şekil 2.10b.) ifade etmektedir.

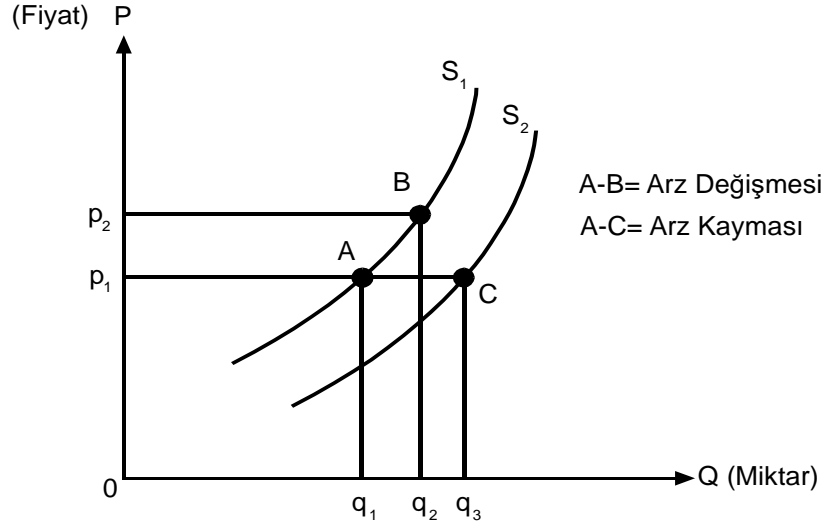

Şekil 2.10a.

Şekil 2.10b.

Arz değişmesi ve arz kayması ile ilgili durumu tek bir grafik ile göstermek istediğimizde durum şekil 2.11.'deki gibidir.

şekil 2.11.

A noktasından B noktasına gelindiği zaman arz miktarındaki artış, arz eğrisi boyunca hareketliliği yansıtır. Bu malın fiyatındaki artışın bir sonucudur.

A noktasından C noktasına gelindiği zaman arz edilen miktardaki artış, arz eğrisinin kaymasını yansıtır. Bu veri fiyat düzeyinde (P_1) arz edilen miktardaki artışın bir sonucudur.

Arz kaymasına etki eden faktörler şunlardır:

Diğer Mal Fiyatlarındaki Değişme: Arz edilen malın fiyatında değişiklik olmadığı hâlde aynı üretim faktörleri ile üretilebilecek diğer malların fiyatındaki bir artış, o malın arzını azaltacak ve arz eğrisini sola doğru kaydıracaktır çünkü diğer mal üretiminin kârlılığı artacağından o malın arzı azaltılmakta veya üretimden vazgeçilmektedir. Örneğin armut fiyatları değişmezken elma fiyatları artarsa elma üretimi daha kârlı olacağından üreticiler armut üretimini azaltıp elma üretimini arttırmırlar. Üretici açısından tamamlayıcı veya rakip mal söz konusu olmayıp diğer mal fiyatları ile arz arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Üretim Maliyetleri: Bir malın arzı üretim maliyetlerindeki değişimden etkilenmektedir. Üretim faktörleri fiyatlarındaki bir yükselme maliyetleri arttırıp, kârlılığı azaltacağı için üreticiler mal arzını kısmaktadır. Faktör fiyatlarındaki bir düşüş ise maliyetleri azaltıp kârlılığı arttıracaağından üreticiler mal arzını arttırmaktadırlar. Bu durumda üretim faktörleri fiyatları ile mal arzı arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Teknoloji: Maliyetleri düşürücü etkisi nedeniyle teknolojik değişim arz miktarını arttırıcı etki yaratmakta ve arz eğrisini sağa doğru kaydırmaktadır. Üretim teknolojisinde firmalar kullandıkları teknolojiden daha eski bir teknolojiyi kullanmak istemeyeceklerinden teknolojik bilgi açısından arz miktarında azalma olmamaktadır.

Zevkler ve Moda: Tüketicilerin zevk ve tercihleri üretim miktarı üzerinde etkili olmaktadır. Modadaki değişimler neticesinde tüketici zevk ve taleplerindeki artışlar arzı arttırıcı etki yapmaktadır. Tersî durumunda yani talepteki bir azalma durumunda ise arzı azaltıcı bir etki yaratmakta olup arz eğrisini sola doğru kaydırmaktadır.

Üreticinin Beklentileri: Gelecekte fiyatların yükseleceği beklentisi var ise arz miktarı arttırılacağından arz eğrisi sağa kaymakta, tersî durumda ise arz miktarı azaltılacağından arz eğrisi sola kaymaktadır.

Vergiler: Devletin vergi uygulamaları maliyet arttırıcı bir etki yarattığından dolayı arz eğrisinde sola doğru bir kayma meydana getirmektedir.

Firma Sayısı: Kısa dönemde firma sayısı değişmemektedir. Uzun dönemde ise firma sayısı artışı arz eğrisini sağa kaydırırken firma sayısı azalışı da arz eğrisini sola kaydırmaktadır.

Uygulamalar

1. Bir malın fiyatındaki değişmelerin tüketicilerin duyarlılık derecesi üzerindeki etkisi neyi belirlemeye yardımcı olmaktadır?
2. Talebin çapraz esnekliğinin ödemeler dengesi üzerindeki etkisi nasıldır?
3. Arzı belirleyen faktörlerden fiyat dışındaki faktörlerin sabit olması durumunda fiyattaki değişme arz kararları üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?

Uygulama Soruları

1. Talep esneklik katsayısının 1'e eşit olması durumunda fiyat ve miktarlar nasıl bir değişim göstermektedir?
2. Talebin gelir esneklik katsayısı birden büyük ise bu mal nasıl tanımlanmaktadır?
3. Arzı belirleyen fonksiyonel unsurların herhangi birinde meydana gelen bir değişme arz eğrisi üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bir malın fiyatındaki değişmeler karşısında tüketicilerin malın talebi ile ilgili duyarlılık dereceleri **talep esnekliği** kavramı ile ifade edilmektedir. Talep esnekliği fiyattaki değişme yüzdesinin talep miktarındaki değişme yüzdesine oranlaması ile ölçülmektedir.

Talep esnekliğinin bilinmesi, bir malın fiyatının belirli bir oranda değişmesi sonucu mala yapılacak toplam harcamaların ne yönde değişeceğini saptamak bakımından önem taşımaktadır. Mala ve piyasaya göre esnekliğin rakam olarak ifadesi çok değişik olup sonsuz ile sıfır arasında değişmekte, bazen negatif bile olmaktadır. Esneklik **0 ile -1** arasında ise **talep esnek değildir**. **+1 ile ∞** arasında ise **talep esnek** demektir.

Nokta Esnekliği talep eğrisi üzerindeki herhangi bir noktanın esnekliğidir. **Yay esnekliği** iki noktadan geçen doğrunun orta noktasının esnekliğini belirtmektedir. Bir başka ifade ile bir önceki ve bir sonraki değerlerin basit aritmetik ortalamasıdır denilebilir.

Bir malın fiyatındaki değişmenin diğer bir malın talep miktarında meydana getireceği değişikliğe **çapraz esneklik** denilmektedir. Çapraz esneklik x ve y mallarının ikame ve tamamlayıcı mal olma özelliğine göre iki şekilde olmaktadır. X ve y malı arasında ikame ilişkisi varsa y malının fiyatındaki bir düşme (yükselme) x malının talebinde bir azalmaya (artma) neden olmaktadır. Çapraz esnekliğin sıfıra yaklaşması ikamenin güç olduğunu, sonsuz olması ise ikamenin kolay ve tam olduğunu ifade etmektedir. X ve y malı tamamlayıcı özelliği taşıyorsa y malının fiyatındaki yükselme (düşme), x malının talebini azaltır (yükseltir). Tamamlayıcı mallar negatif çapraz esnekliğine sahiptir.

Tüketicinin gelirindeki bir değişme sonucunda bir malın talebinde meydana gelen değişmeye talebin **gelir esnekliği** denir. Talebin gelir esnekliği katsayısı **0 ile 1** arasında bir değer alıyorsa **temel ihtiyaca yönelik mallar**, **1'den büyük** ise **lüks tüketim malları** tüketiliyor demektir.

Talebin Fiyat Esnekliğini Belirleyen Unsurlar: İkame Mal, Zorunlu Mal-Lüks Mal, Mala Yapılan Ödemenin Gelirdeki Payı, Zaman

Arz, bir satıcının veya üreticinin belli bir zaman süresi içinde elinde bulundurduğu bir malın değişik fiyatları karşısında piyasada bu maldan satmaya razı olduğu miktardır. Kısaca arzı bir satıcının belli bir fiyattan satmak istediği mal miktarı olarak da tanımlayabiliriz. Arz bir üretim olmakla birlikte bir satış arzusudur. Bir mal fiyatının artması, diğer unsurlar ceteris paribus ise arzı artırır veya fiyat azalışı arz hacmini azaltır. Buna **arz kanunu** denir. **Arz değişmesi** arz eğrisi üzerindeki bir değişimi ifade etmektedir. **Arz kayması** ise arz eğrisinin bütünüyle yer değiştirmesidir.

Bölüm Soruları

1) Bir malın fiyatındaki yüzdesel değişme, talep edilen yüzdesel değişmeye eşit ise talebin fiyat esnekliği aşağıdakilerden hangisidir?

- a) $ed=1$
- b) $ed<1$
- c) $ed>1$
- d) $ed=0$
- e) $ed=8$

2) Talep eğrisi dikey eksene paralel dik bir doğru biçiminde ise talebin fiyat esnekliğinin değeri kaçtır?

- a) $de:0$
- b) $de:1$
- c) $de>1$
- d) $de<1$
- e) $de:\infty$

3) Talep esnekliğinde miktar ve fiyatları dikkate alan esneklik kavramı hangisidir?

- a) Nokta esnekliği
- b) Yay esnekliği
- c) Çapraz esneklik
- d) Gelir esnekliği
- e) İlk gelir düzeyi

4) Çapraz talep esnekliği negatif olan mallara ne ad verilir?

- a) Veblen Malı**
- b) İkame Malı**
- c) Tamamlayıcı Mal**
- d) Giffen Malı**
- e) Snop Mal**

5) Parasal gelirden meydana gelen yüzde değişimin talep miktarında meydana gelen yüzde değişmeye oranına ne ad verilir?

- a) Talebin fiyat esnekliği**
- b) Talebin gelir esnekliği**
- c) Talebin çapraz esnekliği**
- d) Talebin miktar esnekliği**
- e) Arz esnekliği**

6) Bir malın talep edilen miktarının, bu malın fiyatı karşısındaki duyarlılığının ölçüsüne ne ad verilir?

- a) Talebin gelir esnekliği**
- b) Talebin tercih esnekliği**
- c) Çapraz talep esnekliği**
- d) Talebin ikame esnekliği**
- e) Talebi fiyat esnekliği**

7) Aşağıdakilerden hangisi negatif gelir esnekliği olan mallardır?

- a) Tamamlayıcı mallar**
- b) İkame mallar**
- c) Normal mallar**
- d) Düşük mallar**
- e) Serbest mallar**

8) İktisadi faaliyetlerde insan ihtiyaçlarını giderme amacına yönelik olarak mal ve hizmet üretilmesine ne denir?

- a) Talep
- b) Arz
- c) Esneklik
- d) Fayda
- e) Tüketim

9) Aşağıdakilerden hangisi arzı etkileyen faktörlerden değildir?

- a) Üretim teknolojilerinin değişmesi
- b) Maliyetlerdeki değişmeler
- c) Malın fiyatındaki değişme
- d) Diğer mal fiyatının değişmesi
- e) Hava koşulları

Cevaplar

1) a, 2) a, 3) b, 4) c, 5) b, 6) e, 7) d, 8) b, 9) e